

В.В.Леснік

Інститут агроекології і природокористування НААН, м.Київ

ХАРАКТЕРИСТИКА І ДИНАМІКА ЗЕМЕЛЬ ЛІСОВОГО ФОНДУ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Наведено характеристику та динаміку площі та запасу земель Державного агентства лісових ресурсів України (Степова зона) за між облікові періоди 1995 та 2010 рр., даний розподіл земель за категоріями лісу та категоріями земель. Лісистість досліджуваного регіону по областях складає від 4 до 12,3 % і не досягає оптимального рівня. За між обліковий період зменшився процент вкритої лісовою рослинністю лісових ділянок до загальної площі Степової зони на 3,8 %, значно збільшилась площа прогалин, зрубів та зменшилась площа лісових культур.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *лісовий фонд, Степова зона, лісистість, категорія земель*

Степова зона це регіон, з яким зв'язують перспективи збільшення лісистості України. Але, концентруючи увагу на площі створення нових лісів, не можна упускати із виду процеси, які ідуть в лісах уже створених. Ліси Степової зони дуже складний об'єкт, що визначається цілим комплексом факторів:

- лісорослинні умови Степової зони дуже різноманітні, в тому числі по лісо придатності;
- степова зона в першу чергу попадає під вплив кліматичних змін, які не однозначні і по різному впливають на ліси;
- ліси Степової зони в значній мірі інтрозональні, тобто ростуть за межами свого природного ареалу;
- великі площі степових лісів представлені штучними насадженнями, в тому числі інтродуцентами, динаміка яких в нових умовах ще не вивчена.

Ми розпочали роботи по детальному вивченню структури і динаміки лісів в Степовій зоні. Вони базуються на суміщені інформації про ландшафти, ґрунти, гідрологічні умови (басейн, берег) і лісах регіону.

Представляючи статистичну звітність Державне агентство лісових ресурсів об'єднує поняттям «Степ» території різних лісорослинних зон, тим самим спотворює реальні положення справ. В конгломерат під цією назвою окрім степових територій попадає більше 284 тис. га лісів гірського Криму та більше 41 та 87 тис. га лісостепових лісів в Кіровоградській і Одеській областях відповідно. В той же час більше 111 тис. га лісів Степової зони Харківської області із обліку випадає.

Метою дослідження було вивчення структури та динаміки лісових насаджень Степової зони України за між облікові періоди 1995 – 2010 рр.

Матеріали та методика дослідження. Для виконання відповідних досліджень була створена реляційна база даних лісового фонду Державного агентства лісових ресурсів України (Степова зона) 1995 та 2010 рр., та використана база даних Державного кадастру лісів відповідного періоду. До досліджуваної території ввійшли слідує адміністративні області та райо-

ни: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська Миколаївська, Херсонська – всі адміністративні райони; АР Крим, Кіровоградська, Одеська, Харківська – степові райони.

Результати досліджень. За матеріалами державного обліку лісів станом на 01.01.2011 року лісистість у областях Степової зони складає від 4,0 до 12,3 % [1] і не досягає оптимального рівня, за якого ліси позитивно впливають на клімат, ґрунти, водні ресурси, пом'якшують наслідки ерозійних процесів. Слід врахувати той факт, що в АР Крим, Кіровоградській, Луганській і Харківській областях крім Степової зони є гірські райони (Крим) та Лісостепова, а лісистість вирахована в цілому по області. Загальні дані про вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки та лісистість адміністративно-територіальних одиниць Степової зони по всіх Міністерствах і відомствах за між облікові періоди 1996 – 2002 – 2011 рр. представлені в табл.1.

Аналізуючи дані таблиці можна констатувати той факт, що лісистість з 1996 р. по відповідному регіону збільшилася лише на 0,1 %. Тривожні тенденції по зниженню проценту лісистості, особливо в порівнянні 2002 та 2011 рр., в Херсонській обл. – 0,6 %. [1].

За даними реляційної бази даних ТХЛ [2] на 1 січня 1996 та 2011 рр. загальна площа лісового фонду Державного агентства лісових ресурсів України Степової зони складає відповідно 993564,5 та 1190146,3 га, загальний запас – 98439,02 та 128362,11 тис. м³, із яких вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки – 695912,9 та 788302,5 га. [2]. В розрізі областей дані приведені в табл.2. По багатьох обласних управліннях Державного агентства лісових ресурсів України з 1996 р. процент вкритої лісовою рослинністю лісових ділянок до загальної площі земель лісового фонду зменшився: зокрема – Запорізьке – 9,5 %, Луганське – 9,8 %, Кіровоградське – 10,6 %, Херсонське – 8,6 %, в цілому по Степовій зоні – 3,8 % [2].

Т а б л и ц я 1. Динаміка площі вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок за між облікові періоди, тис. га.

адміністративно-територіальні одиниці	вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки на 01.01			лісистість на 01.01		
	1996 р.	2002 р.	2011 р.	1996 р.	2002 р.	2011 р.
АР Крим	275,6	273,6	278,7	10,6	10,6	10,7
Дніпропетровська	164,7	152,8	179,2	5,2	4,8	5,6
Донецька	178,5	185,5	184,1	6,7	7,0	6,9
Запорізька	105,3	105,4	101,0	3,9	3,9	3,7
Кіровоградська	153,0	158,8	164,5	6,2	6,5	6,7
Луганська	286,8	282,9	292,4	10,7	10,6	11,0
Миколаївська	91,2	94,9	98,2	3,7	3,9	4,0
Одеська	190,7	195,3	203,9	5,7	5,9	6,1
Харківська	381,5	372,7	378,3	12,1	11,9	12,0
Херсонська	130,8	132,4	116,3	4,6	4,7	4,1
разом	1958,1	1954,3	1996,6	7,0	7,0	7,1

Т а б л и ц я 2. Розподіл загальної площі земель лісового фонду Степової зони за категоріями земель площа, га.

категорія земель	на 01.01 1996 р.		на 01.01 2011 р.	
	площа	%	площа	%
балки	17553,9	1,8	14700,4	1,2
болота	49504,8	5,0	46101,6	3,9
галявини	22667,3	2,3	59195,5	5,0
грунтові дороги	3650,4	0,4	4283,5	0,4
загиблі насадження	1596,3	0,2	1218,5	0,1
згарища	4781,3	0,5	2700,4	0,2
зруби	7311,0	0,8	16558,4	1,3
кам'янисті розсипи	11110,3	1,1	22196,9	1,8
круті схили	14738,9	1,5	24275,9	2,0
лісові культури – лісові смуги	–	–	2465,7	0,2
лісові культури	457544,3	48,2	524135,6	44,0
насадження природного походження	196213,1	21,8	261513,6	21,9
незімкнуті лісові культури	21517,6	2,2	44798,5	3,7
озера	11225,9	1,2	10687,1	0,9
пасовища	1888,2	0,2	1829,5	0,2
піски	24239,7	2,4	29113,4	2,4
плавні	20893,6	2,1	22332,8	2,1
плантації	2289,6	0,2	2011,6	0,2
просіки	4587,3	0,5	5333,1	0,5
протипожежні розриви	3766,1	0,4	9216,0	0,8
ремізи, біополяни	6806,6	0,7	12749,7	1,1
рідколісся	122,6	-	1116,3	0,1
ріки	4416,2	0,4	3914,5	0,3
рілля	12303,9	1,3	7708,9	0,6
розсадники	2719,6	0,3	2379,0	0,2
солонці	7773,3	0,7	13336,9	1,1
сіножаті	3956,4	0,4	3523,4	0,3
яри	14437,8	1,5	19637,8	1,7
інші землі		1,9	21111,8	1,8
разом	944362,5	100	1190146,3	100

В табл.2 приведені дані по категоріях земель Степової зони на різні роки лісовпорядкування для порівняльної характеристики.

Насторожує той факт, що за між обліковий період значно збільшилась площа прогалин, одною з причин якого є загиблі незімкнуті лісові культури; тільки за останні чотири роки (2007 – 2010 рр.) в регіоні їх списано 10632,7 га [2]. Збільшення площі зрубів та зменшення площі лісових куль-

тур пояснюється великою кількістю пожеж за останні роки і тією ж забеллю незімкнених лісових культур.

Висновки.

- Очікуваного збільшення лісистості на території України не спостерігається. За роки виконання програми «Ліси України» вона практично не змінилась. Тривожні тенденції по зниженню проценту лісистості, особливо в порівнянні 2002 та 2011 рр., в Херсонській обл. – 0,6 %, Івано-Франківській – 0,4 %, Вінницькій, Волинській, Львівській – 0,2 %, Рівненській – 0,1 %. Факт зниження лісистості в Західному та Центральному регіонах країни взагалі не зрозумілий, тут не було аномальних явищ, на кшталт великих площ лісових пожеж та зменшення кількості опадів, особливо в весняні періоди на Півдні та Сході України.

- Викликає занепокоєння, що по багатьох обласних управліннях Державного агентства лісових ресурсів України з 2002 року процент вкритої лісовою рослинністю лісових ділянок до загальної площі земель лісового фонду зменшився: зокрема – Херсонське – 7,3 %, Запорізьке – 6,4 %, Луганське – 5,3 %, Кіровоградське – 4,8 % та в цілому по агентству – 1,2 %.

- Інтенсивність вирубки лісів на Україні значно зросла, що і являється збільшенням площі непокритих лісовою рослинністю лісових ділянок на 515,6 тис. га (більш як вдвічі), вирубок майже вдвічі на 44,7 тис. га, площа згарищ і загублених насаджень виросла на 107,3 тис. га (більш як в шість разів).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Довідник лісового фонду України за матеріалами обліку лісів 2010 року.* – Ірпінь, 2012. – 130 с.
2. *Реляційна база даних «Таксаційна характеристика лісів» станом на 01.01.2011 р.* – Ірпінь, 2010

Матеріал поступил в редакцию 27.08.2013 г.

АНОТАЦІЯ Приведена характеристика и динамика площади и запаса земель Государственного агентства лесных ресурсов Украины (Степная зона) за учетные периоды 1995 и 2010 гг., дан раздел земель по категории леса и категории земли. Лесистость изучаемого региона по областям составляет от 4 до 12,3 % и не достигает оптимального уровня. За учетный период уменьшился процент покрытой лесной растительностью лесных участков общей площадью степной зоны на 3,8 %, значительно увеличилась площадь пробелов, срубков, уменьшилась площадь лесных культур.

ABSTRACT The dynamics of forest-covered areas in Ukrainian Steppe was analyzed. The changes between 1995 and 2010 were studied. It was found that forest cover percent is from 4 to 12.3 % – much lower than optimal value. We found that during the studied period of time the forest cover percent decreased in 3.8 %. Simultaneously the area of felling sites and glades has increased.